

Q&A Webinar Rijke Taal

Tijdens het webinar op 29 september 2021 zijn veel vragen al live beantwoord door Dr. Anneke Smits of onze moderatoren. Hieronder een antwoord van Erna van Koeven en Anneke Smits op de overige, meest gestelde vragen.

1. Ik heb vaak te horen gekregen dat het gebruik van moeilijke woorden, woorden die de leerlingen met hoge waarschijnlijkheid niet zullen kennen, leidt tot het verliezen van de aandacht en dus het lesgeven bemoeilijkt. Is dit een terechte observatie of is het juist goed om in welke les dan ook, mits het moeilijke woord word uitgelegd, er toch voor te kiezen om het woord niet te versimpelen met als doel het vergroten van de woordenschat van de leerlingen?

Antwoord: Om taal te kunnen ontwikkelen, is het belangrijk dat leerlingen in aanraking komen met moeilijke (laagfrequente) woorden. Het is niet zo dat als je een woord uitlegt, leerlingen dit woord onmiddellijk opslaan in hun geheugen en voor altijd kennen. Zo werkt het geheugen niet. Door een woord vaak tegen te komen in veel verschillende contexten, worden de verbindingen in het lange termijn geheugen rond dat woord steeds sterker. Leerlingen leren het woord steeds beter kennen.

Neem als voorbeeld het woord 'overmacht'. Dat is moeilijk zonder context uit te leggen. Leerlingen leren de betekenis ervan bijvoorbeeld kennen als ze leren over de Tweede Wereldoorlog. Duitsland had de overmacht toen het Nederland in mei 1940 innam. In nieuwe teksten leren ze vervolgens dat het woord overmacht ook gebruikt wordt in de sport. Ajax overwon met grote overmacht van RKC Waalwijk. Daarna komen ze erachter dat overmacht ook een heel andere betekenis kan hebben, namelijk: ergens niets aan kunnen doen. Het was overmacht dat ze haar rekening niet kon betalen. Zo wordt de kennis van leerlingen met betrekking tot het woord overmacht steeds verdiept.

Doel van taalonderwijs is niet dat leerlingen alle woorden in een individuele tekst begrijpen, maar dat ze in rijke teksten de nuances van woordbetekenissen leren kennen. Alleen dan kunnen ze hun woordenschat vergroten. Het is dus nooit verstandig om woorden te versimpelen. Het is overigens ook niet verstandig om ieder moeilijk woord in een tekst uit te leggen. Doe dat alleen met de woorden die echt cruciaal zijn om de strekking van de tekst te kunnen begrijpen.

Zie ook <https://geletterdheidschoolsucces.blogspot.com/2021/05/helpt-het-expliciet-aanleren-van-woorden.html> en

<https://geletterdheidschoolsucces.blogspot.com/2014/01/woordenschat-vergroten-door-taalrijk.html>

2. Hoe verhoudt dit prachtige, zinvolle verhaal zich tot het nieuwe Dyslexieprotocol? In hoeverre wordt daar uitgegaan van rijke taal die zo van belang is voor leerlingen met dyslexie? (En toch... de woordrijtjes worden ook dyslexie-instituten toegepast... Juist bij de leerlingen met dyslexie lijkt dit nou net heel demotiverend!)

Antwoord: Leerlingen woordrijen laten lezen kan zinvol zijn als je wilt nagaan of ze dyslectisch zijn. Voor hen is het extra moeilijk om rijen op zichzelf staande woorden te ontcijferen. Ze kunnen daarbij immers geen gebruik van de context. En juist voor dyslectische leerlingen is de context een belangrijk hulpmiddel bij het lezen. Woordrijen lezen als oefening is -na groep 3- niet zinvol, ook niet voor dyslectische leerlingen. Zij hebben baat bij het herhaald lezen van motiverende tekst (dat is dus geen tekst die speciaal is geschreven om woorden met een bepaalde moeilijkheid (isch, qu) onder de aandacht te brengen), het liefst uit serieboeken, zodat ze geënthousiasmeerd worden om verder te lezen.

Het kan helpen om digitaal te lezen omdat ze dan de letters kunnen vergroten. Daarnaast kunnen ze luisterboeken luisteren, zodat hun woordenschat op peil blijft. Als het gaat om losse woorden, is het dus niet verstandig om woordrijen te oefenen. Het is wel aan te bevelen om bij dyslectici lezen en spellen te koppelen en leerlingen uit de tekst geselecteerde woorden te laten schrijven en daar zinnen bij te laten bedenken (Zie de aanpak Spellet:

<http://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com/2017/07/spellet-spellinginterventie-zonder.html>). Het klopt dat niet alle dyslexie-instituten volgens deze praktijk werken.

Dyslexie-instituten verschillen onderling sterk in kwaliteit en daarmee ook in de resultaten die ze bereiken.

Zie ook: <https://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com/2014/05/voortgezet-lezen-losse-woorden-oefenen.html>

3. Zijn de tips voor dyslectische kinderen ook breder te trekken voor kinderen met een attentie stoornis (ADD, ADHD)?

Antwoord: Serieboeken zijn ook heel geschikt voor deze leerlingen. Als ze eenmaal enthousiast zijn voor een serie, kost de leesconcentratie hen minder inspanning, omdat ze situaties en personages herkennen. Het kan zijn dat ze het fijn vinden om digitaal te lezen vanwege de grotere letters, maar het kan ook zijn dat ze verdwalen in een digitaal boek omdat de pagina-indeling ontbreekt. Luisterboeken kunnen goed helpen om leerlingen die -tijdelijk- niet gemotiveerd zijn voor lezen, te helpen bij die motivatie. Ook hier zijn series handig. Lezen gaat sneller dan luisteren en het is te hopen dat leerlingen zo enthousiast worden over een serie dat ze graag verder willen lezen. Kinderen met AD(H)D profiteren vaak van boeken met 'novelty', deze boeken triggeren de aandacht door o.m. "active verbs, less familiar characters, vivid adjectives, and surprising story endings", zie Beike & Zentall, 2012.

Beike, S. M., & Zentall, S. S. (2012). "The snake raised its head": Content novelty alters the reading performance of students at risk for reading disabilities and ADHD. *Journal of Educational Psychology*, 104(3), 529-540. <https://doi.org/10.1037/a0027216>.

4. In taalmethodes worden taaldoelen behandeld. Die worden in aparte lessen of opdrachten geoefend. Bijv. herkent regelmatige trappen van vergelijking, werkt met synoniemen, kent het verschil tussen samenstellingen en afleidingen, enz. Hoe doe je dat als je de methode loslaat en thematisch werkt en gebruik maakt van teksten, voorlezen en schrijfopdrachten? Moeten al die doelen afzonderlijk geoefend worden?

Antwoord: Er is een groot verschil tussen [wettelijk verplichte doelen](#) en 'tussendoelen' die door onderwijsorganisaties en uitgevers worden gemaakt. Het is nu eenmaal onmogelijk om een onderwijsmethode zoals wij die kennen te maken zonder concrete doelen te stellen en die te vertalen in lesjes. Er zijn enkele kernprincipes die gehanteerd kunnen worden bij het loslaten van methodes:

**Kijk wat er werkelijk in wettelijk vastgestelde doelen staat (en welke begrippen leerlingen moeten kennen om leerlingvolgsysteemtoetsen te maken). Maak voor jezelf een lijst.*

**Kijk naar het taal/leesonderwijs als geheel en niet naar de onderdelen afzonderlijk en ga na welke onderdelen van de lijst waar aan bod komen. Tijdens het vrij lezen en voorlezen komen alle mogelijke onderdelen van de Nederlandse taal -impliciet- voorbij. Bij spelling worden alle spellingcategorieën behandeld. Daar is aandacht voor samenstellingen, afleidingen en ook voor het spellen van de trappen van vergelijking. In goed schrijfonderwijs is vanzelfsprekend aandacht voor synoniemen.*

5. Is 15 minuten vrij lezen instellen op school eigenlijk ook niet, je moet lezen?

Antwoord: Dat is enerzijds zo. Om leerlingen op school te motiveren tot lezen, maak je gebruik van 'de natuurlijke saaiheid' van de school. Als lezen op het rooster staat, kunnen de leerlingen niets anders doen dan lezen. Anderzijds is het cruciaal dat leerlingen met plezier lezen. Daarvoor is het nodig dat er een aantrekkelijk boekenaanbod is, dat er sprake is van een leescultuur op school, dat leerlingen geholpen worden bij hun keuze. Overigens is 15 minuten per dag lezen echt te weinig. Als je net in een verhaal zit, moet je al weer stoppen met lezen. 30 minuten per dag is het minimum, daar is ook al heel lang ervaring mee binnen allerlei projecten waaraan veel scholen hebben meegedaan. Om tot leesplezier en leesmotivatie te komen is het essentieel dat kinderen daadwerkelijk lezen en dat de leraar hen helpt om dat in boeken te doen die, specifiek voor hen, de grootste kans op leesplezier opleveren. 'Voor ieder kind is ergens een boek' 'The best intervention is a good book'.

6. Is het nog van toegevoegde waarde om 'verouderde' boeken zoals Jip en Janneke voor te lezen aan jonge kinderen zodat ze ook in aanraking komen met 'verouderd' Nederlands en woorden die steeds minder voorkomen of is het dan effectiever om te kiezen voor boeken die in een modernere stijl zijn geschreven?

Antwoord: Jip en Janneke kun je nog steeds voorlezen omdat het nog steeds gaat om aantrekkelijke goed geschreven verhalen. Daarbij is het goed om de echt verouderde verhalen over te slaan. Het voorlezen van Jip en Janneke aan kleuters heeft natuurlijk niet tot doel dat leerlingen kennismaken met woorden als 'schillenboer', maar gewoon dat zij genieten van de grappige verhalen. In het algemeen kun je het best voor eigentijdse boeken kiezen. Je zou Jip en Janneke overigens ook nog heel goed kunnen gebruiken voor een geschiedenisles over de jaren vijftig in de bovenbouw, maar dat terzijde.

7. Heel praktisch: hoe vinden wij fictieve boeken over bijvoorbeeld de polder, droogmakerijen, de Europese Unie etc. (deze onderwerpen komen voorbij in onze wereldoriëntatiemethodes).

Antwoord: Probeer thema's breed en/of overkoepelend te bekijken. Er zijn dan misschien niet zoveel kinderboeken over polders en droogmakerijen, maar wel over water (watersnood, vakantie aan het water etc.). Overigens zijn er via de aanbevolen website (<https://leesbevorderingindeklas.nl>) wel één of meer boeken te vinden die iets vertellen over de inpoldering. Het is handig om daarvoor op deze website gewoon een zoekterm in te geven (zoals polder, inpoldering). Een voorbeeld is het boek <https://leesbevorderingindeklas.nl/book-review/de-watermensen/>. Er zijn (vrijwel) geen boeken Europese Unie. Maar wel over Op reis of Samenwerken. En er zijn ook wel enkele boeken over politiek. Een andere, goede, optie is om voor een methode te kiezen met brede thema's, daarbij is het doorgaans makkelijker om goede boeken te vinden.

8. Heeft u ervaring met de leesmethode van Blink? Is er al iets te zeggen over deze nieuwe methode Blink lezen met betrekking tot rijke teksten?

Antwoord: Het uitgangspunt van Blink Lezen is het verbinden van interessante wereldoriëntatiethema's met lezen. In Blink Lezen staan boeken centraal en is veel aandacht voor voorlezen en vrij lezen. Zij streven er daarnaast naar om rijke teksten te schrijven. Dat zijn positieve aspecten waar andere methodes vaak minder goed op scoren. Het is belangrijk om bij het kiezen van methodes de elementen die er werkelijk toe doen in goed leesonderwijs tegen elkaar af te wegen.

Belangrijk om ter harte te nemen: van hele boeken voorlezen (minstens 2 per thema) leren kinderen meer taal en leesbegrip dan van losse teksten. De rol van losse teksten wordt erg overschat in het Nederlandse onderwijs.

9. Wij werken naast het lezen en begrijpend lezen nog met een methode voor studievoordigheden. Wat is uw mening hierover?

Antwoord: Wij zouden dat niet adviseren. Er zijn drie aspecten die een rol spelen bij begrijpend lezen: het begrijpen van teksten, het verwerken van informatie/informatievoordigheden en mediawijsheid. Bij begrijpen gaat het over het doorgronden van de tekst door die te lezen en erover na te denken, bij informatievoordigheden over het zoeken, beoordelen en gebruiken van informatie voor een bepaald doel (werkstuk, toets etc.) en bij mediawijsheid over het inzicht hebben in media. Er is natuurlijk overlap tussen die drie aspecten. Een methode studievoordigheden gaat over hoe je je voorbereidt op toetsen. Je leert dat je hoofd- en bijzaken kunt onderscheiden, kunt samenvatten etc. Daar heb je geen aparte methode voor nodig. Dat doe je bijvoorbeeld geïntegreerd met wereldoriëntatie. Een mooie manier om aan dit soort voordigheden te werken met kinderen, is het samen met de kinderen maken, en steeds uitbreiden, van een mindmap rondom het thema.

10. Kunnen we Anneke Smits ook uitnodigen op school voor een workshop/lezing voor het hele team?

Antwoord: Het is mogelijk om Anneke Smits of andere deskundigen (naaste collega's van Anneke) op het gebied van rijke taal uit te nodigen. Je kunt hiervoor contact opnemen met Anneke Smits: AEH.Smits@windesheim.nl of Erna van Koeven bh.van.koeven@windesheim.nl

Neem ook eens contact op met je lokale bibliotheek, ook zij kunnen informatie en lezingen verzorgen over goed leesaanbod.

Tot slot nog enkele verwijzingen:

- Nog meer tips vind je uiteraard in [het boek Rijke Taal](#) en op <http://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com/>
- Anneke Smits refereerde aan dit onderzoek waarin staat dat een percentage woorden in een tekst niet kennen niet betekent dat je de tekst niet kan begrijpen:

Schmitt, N., Jiang, X., & Grabe, W. (2011). The Percentage of Words Known in a Text and Reading Comprehension. *The Modern Language Journal*, 95(1), 26-43.
<https://doi.org/10.1111/j.1540-4781.2011.01146.x>

Zij laten een lineaire relatie zien tussen woordenschat en begrip, geen drempelwaarde waaronder het begrip plotseling afneemt. Bovendien beschrijven ze dat woordenschat niet de enige factor is die het begrip beïnvloedt. Citaat: "Of course, vocabulary is not the only factor affecting comprehension. In fact, a large number of variables have been shown to have an effect, including those involving language proficiency (e.g., grammatical knowledge and awareness of discourse structure), the text itself, (e.g., text length, text difficulty, and topic), and those concerning the reader (interest in topic, motivation, amount of exposure to print, purposes for reading, L1 reading ability, and inferencing ability) (Droop & Verhoeven, 2003; Grabe, 2009; van Gelderen et al., 2004; van Gelderen, Schoonen, Stoel, de Glopper, & Hulstijn 2007). Als de kennis over een thema toeneemt beginnen kinderen veel betere inferenties te maken en van daaruit begrijpen zij meer en leren zij meer nieuwe woorden en begrippen.

Tweede artikel over dit onderwerp: O'Reilly, T., Wang, Z., & Sabatini, J. (2019). How Much Knowledge Is Too Little? When a Lack of Knowledge Becomes a Barrier to Comprehension. *Psychological Science*, 30(9), 1344-1351. <https://doi.org/10.1177/0956797619862276>. Zij laten zien dat er wel een kennisdrempel lijkt te zijn voor het begrip van een tekst. Boven een score van 59% op een kennistoets ten aanzien van het kennisdomein waar de tekst over gaat, is er een sterke relatie tussen de hoeveelheid kennis en het begrip van de tekst. Het begrip van een beperkt aantal kernconcepten uit het vakgebied van de tekst blijkt erg belangrijk voor het begrip van de tekst, zelfs als het kernconcept zelf niet voorkomt in de tekst.

Nederlandstalige informatie is te vinden op blz. 106-115 van ons boek Rijke Taal.

- Anneke Smits verwees naar dit artikel (link) over kansenongelijkheid van de erasmus school of economics: <https://www.volkskrant.nl/kijkverder/v/2021/hoe-ongelijkheid-zich-in-de-eerste-levensjaren-aftekent/>